

СТ А Н О В И Щ Е

за

дисертацията на **Нона Кръстева Петкова**

на тема

ОБКОВИ НА НАПРЕСТОЛНИ ЕВАНГЕЛИЯ ОТ БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ

(XVI – първата половина на XVIII век)

за присъждане на образователната и научна степен “доктор” по научната специалност „Изкуствознание и изобразителни изкуства“ в професионално направление 8.1. „Теория на изкуствата“ от научно жури на Института за изследване на изкуствата,
БАН

Настоящото становище е изготвено въз основа на Решение от първото заседание на научното жури, в което бях определен и изразих съгласие да представя становище по предложената дисертация.

Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд е в обем от 230 страници, увод, пет глави, заключение и библиография с 288 заглавия на кирилица и 70 заглавия на латиница. Включен е и каталог на разглежданите паметници от 45 страници, който е придружен от албум. Приложени са общо 92 илюстрации. С удоволствие прочетох предложената докторска дисертация, която е написана в хубав стил и на перфектен български език. Чете се леко, повествованието е увлекателно. Планът на дисертацията е балансиран и обхваща всички елементи, обемът отговаря на класическата представа за съвременна дисертация, дори бих казал, че леко го надхвърля.

Заглавието на дисертационното съчинение е много ясно и точно формулирано. Разглежданият период не е особено изследван, особено що се отнася до конкретната тема, а там където са проучени отделни елементи авторката умело ги използва и надгражда в своето систематично изследване. В този смисъл не само предложената тема, но и използваната методология имат оригинален характер. В този смисъл напълно подкрепям заявката на автора, че „иконографският и сравнителният анализ ще са водещи за описанието, класификацията и интерпретацията на представяните паметниците“ на с. 17.

В *Увода* авторът много правилно подчертава централното място на нап̀рестолното Евангелие в богослужението на Църквата, като образ на Христос. Разбира се, тази част би могла допълнително да се развие и обогати с много по-голямо богословско съдържание, но това надхвърля значително поставените тук задачи. Напр.: Откровението на св. Йоан Богослов ни говори много по тази тема: за четирите животни (4:7 „п̀рвото животно приличаше на л̀ъв, второто животно – на теле, третото животно имаше лице като на човек, а четвъртото животно приличаше на хв̀рчащ орел“) и за книгата (5:1 „И видях в десницата на Оногова, Който седеше на престола, книга, написана отв̀т̀ре и отв̀н, запечатана със седем печата“). Също и в светотеческата литература има много ресурс в тази посока, напр. в Мистагогията на св. Максим Изповедник, където се разглежда основно темата Христос-Словото-Евангелието. Всъщност именно нап̀рестолното Евангелие, като образ на Христос, с изв̀ршваните с него действия отобразява в най-голяма степен този историко-есхатологичен *περιχώρησις*, който е същината на Църквата, като център на връзката между този свят и Небесното Божие царство.

Като богослов в почитаемото жури ще си позволя следната бележка. Употребата на едно „и“ в името Иисус, макар и

филологично допустимо, обикновено издава или атеистична или конфесионална зависимост, които в случая не са налични. В този смисъл бих посъветвал авторката да промени това, за да остане текстът наследник на определена традиция с многовековна давност. Все пак тук изследваме и говорим за напрестолни Евангелия, които се използват изключително от Православната църква. Освен това, макар и с риск да бъде обявен за буквалист и книжник, ако напрестолното Евангелие е образ на Христос, дори на Самото Въплътило се Слово, то тогава думата Евангелие в изследването трябва винаги да се пише с главна буква, както, между другото, е на повечето езици. Но, какво да правим днес, когато филологията е господар и издевателства над другите науки.

В *Първата глава* типология и иконография много подробно и изчерпателно са съпоставени и анализирани отделните типове обкови или кутии. В частта за Основната иконография биха могли да се изведат още материали, свързани с основната тема на Евангелието – повествование за живота и изкупителното дело на Господ Иисус Христос. Но самата авторка тук споделя „че припомня отчасти и съвсем обобщено..., без претенции за изчерпателност“ на с. 36.

Втората глава е истински бисер в работата на Нона Петкова. Изключително добре систематизирана на основата на солидна изворова и интерпретационна аргументация тази част е основна в нейното изследване. София е представена от различни страни, за да можем да видим ясно значимото място на куюмджийския еснаф в нея. Впечатлява разказваческият жар на автора, в който е очевидна обичта към град София. При представянето на обковите прави впечатление задълбоченото наблюдение и сравняване, което вероятно е отнело и много време, за да бъде анализирано всичко и да бъдат хванати и най-дребните „грапавини“ в работата на майсторите-златари.

Безспорно най-голям интерес обаче представлява обширната трета глава на дисертацията (74 с.). Тя е посветена на Чипровските обкови за Евангелия от XVII в. Тук авторът с много вещина и аргументация внася много нови връзки и интерпретации, в търсене на връзката между подписаните и неподписани чипровски предмети. Подчертана е и многообразието на района в този период, благодарение на католическите заселници, които внасят, както своя принос в развитието на рудодобива и ювелирните занаяти, така и в разширяването на географията на чипровското културно влияние, чрез нови търговски връзки. Много интересна е хипотезата за връзката между обновяването на Черепишкия манастир и композицията на напестолното Евангелие.

Интерес представляват и *Четвърта* и *Пета глави*, които обхващат врачанските обкови от XVII в. и обковите от района на Пловдив и Бачковския манастир. *Заключението* обобщава изпълнените задачи и подчертава постигнатите резултати.

Обемът на Становището не позволява да бъдат споменати и редица други положителни страни в работата на дисертанта.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертационното съчинение.

Авторът има и 7 публикации по темата на дисертацията

Научни приноси

Част от приносите вече бяха споменати в разглеждането на отделните части на дисертацията, но в обобщение смятам, че трябва да бъдат подчертани няколко приносни посоки.

Първо, за основен принос приемам поставянето на темата в тази методологична рамка, както и систематизираното и изчерпателно представяне на отделните райони и обкови в изследвания период.

Второ, опитът да се направи една комплексна история на отделните златарски центрове, като продължители на средновековната традиция по българските земи в разглежданата епоха.

Трето, използването на османотурски архивни материали, които тук за първи път се свързват със златарството от периода, е едно от отличителните достойнства на предложения труд.

Четвърто, смятам за приносни и особено ценни посочените възможности за атрибутирането на неподписаните чипровски паметници.

Пето, приложенията (*Илюстрации, Каталог и Албум*) смятам не само за подходящи и уместни, но и за особен принос, който дава една цялост и завършеност на дисертационното съчинение.

Изразявам съгласието си и с посочените от дисертанта, и други приноси в Автореферата.

Накрая, препоръчвам на Нона Петкова настоящият труд, или значителни части от него, час по-скоро да бъде публикуван, защото е едно богатство за българската хуманитаристика.

Заклучение

В заключение бих искал да изразя убеждението си, че представеният дисертационен труд е добре документирано и професионално изпълнено изследване, което внася съществен принос по зададената тема. С приносите си при разработването на темата и с приложената методология при изпълнението работата напълно отговаря и дори надхвърля изискванията за дисертация за присъждане на научната и образователна степен доктор. Това ми дава основание с удоволствие да подкрепя дисертацията и да призова и уважаемите членове на научното жури да присъдят на Нона Петкова образователната и научна степен „доктор“.

Успение на св. Константин-Кирил Философ
14 февруари 2020 г., София

Доц. д-р Павел Павлов